משנים מציאות בנגב
מכון ריפמן

השומר החדש
מאדמה יצמח עם

מדד החינוך הלאומי

חינוך ציוני ואהבת ארץ ישראל כמשאב לאומי וכתשתית לחוסן

נייר מחקר ומדיניות על בסיס סקר עמדות ציבור
הסקר בוצע על ידי מכון סמית למחקר

אב תשפ"ו | אוגוסט 2026

מדד החינוך הלאומי

חינוך ציוני ואהבת ארץ ישראל כמשאב
לאומי וכתשתית לחוסן

National Education Index

Zionist Education and Love for the Land
of Israel as a National Resource and
Infrastructure for resilience

משנים מציאות בנגב
מכון ריפמן

בשיתוף אדם ואדמה ונוער השומר

נייר מחקר ומדיניות על בסיס סקר עמדות ציבור
הסקר בוצע על ידי מכון סמית למחקר
עיצוב: יקיר אבן-חן וסטודיו "אממה"

אב תשפ"ו | אוגוסט 2026

תוכן העניינים

תקציר מנהלים 4

פרק א: מבוא 6

א.1 נקודת המוצא: משבר כפול והזדמנות 6

א.2 חינוך ציוני ואהבת הארץ כמשאב לאומי 7

א.3 מדוע נדרש מדד חינוך לאומי 8

א.4 הארגונים היוזמים 9

א.5 מטרות המדד 10

א.6 מערך המחקר והמתודולוגיה 11

פרק ב: ממצאי המדד 12

ב.1 תמונת מצב: הציבור מזהה משבר 12

ב.2 סדרי העדיפויות שהציבור מבקש 15

ב.3 עמודי התווך של מערכת החינוך העתידית 16

ב.4 מבט ההורים 17

פרק ג: סיכום, מסקנות והמלצות מדיניות 18

ג.1 תמונת המצב העולה מן המדד 18

ג.2 מסקנת היסוד: פער בין ביקוש ציבורי להיצע מדינתי 19

ג.3 תמונת המצב העולה מן המדד 20

נספח: נוסח השאלות 22

תקציר מנהלים

לרגל פתיחת שנת הלימודים תשפ"ז משיקים ארגון השומר החדש ומכון ריפמן את "מדד החינוך הלאומי": כלי מחקר שנתי חדש הבוחן את עמדות הציבור בישראל ביחס למערכת החינוך, לסדרי העדיפויות הלאומיים ולפתרונות הנדרשים בשנים הקרובות. המדד נועד לשמש קול ברור של הציבור ומקור נתונים קבוע עבור מקבלי החלטות, אנשי חינוך והציבור הרחב.

המדד הראשון מבוסס על סקר שביצע מכון סמית למחקר, בהובלת רפי סמית, בקרב מדגם ארצי מייצג של 800 משיבים. ממצאיו מציירים תמונה קוהרנטית וחדה: הציבור מזהה משבר במערכת החינוך ומבקש שינוי רחב, שינוי שיחזק ערכים, אחריות אישית, עשייה מעשית והכנה לעולם המשתנה.

עיקרי הממצאים:

- **מערכת החינוך במשבר:** 83% מהציבור מסכימים כי מערכת החינוך מצויה במשבר. מדובר בקונצנזוס, לא ברוב רגיל.
- **פסימיות עמוקה בקרב ההורים:** 50% מהורי הילדים במערכת החינוך מביעים חוסר אמון ביכולתה של הממשלה הבאה לבצע שינוי משמעותי, לעומת 36% בקרב מי שאין להם ילדים במערכת.
- **דרישה לשינוי סדר העדיפויות:** כ-40% מהציבור קובעים כי חיזוק המשמעת, מניעת אלימות, חיבור לאדמה וכישורי חיים חשובים ודחופים יותר משיפור הישגים לימודיים או טיפול במחסור במורים.
- **הציבור דורש שוויון בנטל החינוכי:** 74% סבורים כי יש להתנות תקצוב מוסדות חינוך בלימודי ליבה מלאים.
- **פיגור טכנולוגי:** 60% מההורים סבורים כי מערכת החינוך אינה מוכנה ואינה מותאמת לעידן הבינה המלאכותית.
- **לחזק את הזהות הציונית ואהבת הארץ:** 84% מהנשאלים סבורים שיש לחזק את הזהות הציונית ואהבת הארץ דרך נטילת אחריות אישית ותרומה לחברה, 86% תומכים בשילוב מובנה של פעילות התנדבותית בתוכנית הלימודים, ו-80% רואים בתנועות הנוער הציוניות גורם מרכזי בגיבוש הזהות והערכים של הדור הצעיר.

83%

מערכת החינוך במשבר

מהציבור מסכימים כי מערכת החינוך מצויה במשבר. מדובר בקונצנזוס, לא ברוב רגיל.

60%

פיגור טכנולוגי

מההורים סבורים כי מערכת החינוך אינה מוכנה ואינה מותאמת לעידן הבינה המלאכותית.

מבנה המדד

הנייר בנוי בשלושה פרקים: פרק א מציג את הרקע, את הרציונל של המדד ואת הארגונים היוזמים; פרק ב מציג את הממצאים בליווי תרשימים; פרק ג מסכם וגוזר מן הממצאים המלצות מדיניות מעשיות לחינוך הפורמלי, לחינוך הבלתי פורמלי ולמדיניות אזורית תומכת.

פרק א: מבוא

א.1 נקודת המוצא: משבר כפול והזדמנות

מערכת החינוך הממלכתית בישראל מצויה בשנים האחרונות במשבר רב ממדי. אין מדובר במשבר הישגים בלבד, אלא בשחיקה עמוקה יותר: היחלשות החינוך לערכים, נסיגה בחינוך לזהות יהודית וציונית, ומשבר אמון ומנהיגות המורגש בו זמנית בקרב הורים, תלמידים ואנשי החינוך עצמם. תוצאותיו של משבר זה אינן נותרות בתוך כותלי בית הספר. הן מתורגמות למוטיבציה לשירות, לנכונות לקחת אחריות ציבורית ולתחושת השייכות של הדור הצעיר למדינה ולארצו.

במקביל, ובמידה רבה כתגובת נגד, ניכרת בקרב בני הנוער התעוררות של רגש לאומי ושל צמא לעשייה ולמשמעות. המלחמה חשפה את העוצמה הזאת בהיקפים חסרי תקדים: כ-160 אלף ימי התנדבות של תלמידי מערכת החינוך במערכי השומר החדש אצל חקלאים, לצד גלי התנדבות רחבים ביישובי העוטף, בקהילות המפונים ובמשק החקלאי כולו. הנוער הישראלי לא ביקש פחות משמעות. הוא ביקש יותר, ומצא אותה לרוב מחוץ למסגרת הפורמלית.

הפער בין שני התהליכים הללו, היחלשות ההיצע הערכי של המערכת מצד אחד והתעצמות הביקוש הערכי של הנוער מצד שני, הוא נקודת המוצא של נייר זה. במרחב שנפער פועלות זה שנים תוכניות חינוכיות המציעות מודל אחר: חיבור לאדמה ולעבודה חקלאית, ימי התנדבות בפריפריה וביישובים החדשים, ומפגש הטרוגני של בני נוער מכל חלקי החברה הישראלית. רשת בתי הספר "אדם ואדמה" מבית השומר החדש היא הדוגמה המובהקת למודל זה, והביקוש אליה, רשימות המתנה של תלמידים ושל מורים כאחד, מעיד על צמא ציבורי אמיתי לחינוך מסוג זה. ממצאי המדד, כפי שיוצג בפרק ב, מאשרים שהצמא הזה אינו נחלת שוליים אלא עמדת רוב מובהקת.

> "הנוער הישראלי לא ביקש פחות משמעות. הוא ביקש יותר, ומצא אותה לרוב מחוץ למסגרת הפורמלית."

א.2 חינוך ציוני ואהבת הארץ כמשאב לאומי

התפיסה העומדת בבסיס המדד היא שחינוך ציוני ואהבת ארץ ישראל אינם עניין סנטימנטלי אלא תשתית אסטרטגית. אפשר לזהות ארבעה מעגלים שבהם הם מתפקדים כמשאב לאומי ממשי:

- **חוסן אישי ונפשי:** התנסות בעבודה פיזית משמעותית, שייכות לקבוצה ותחושת מסוגלות הן מן הגורמים המגנים המובהקים ביותר בהתמודדות עם לחץ מתמשך ועם טראומה. דור שגדל בתוך משבר ביטחוני ארוך זקוק להם לא פחות מאשר לידע.
- **חוסן חברתי:** מפגש אמיתי בין דתיים לחילונים, בין עיר לכפר ובין מרכז לפריפריה, סביב משימה משותפת ולא סביב דיון על זהות, הוא מן הכלים היעילים ביותר לצמצום השסע. עשייה משותפת מייצרת אמון שדיבור לבדו אינו מייצר.
- **חוסן לאומי וביטחוני:** מוטיבציה לשירות משמעותי, נכונות להתיישב בגבולות ובנגב ונוכחות אזרחית במרחבים הפתוחים אינן נולדות מאליהן. הן תוצר חינוכי, ויש להן ערך ביטחוני מדיד.
- **חוסן כלכלי ותשתיתי:** ביטחון המזון של ישראל תלוי בקיומו של דור חקלאים ובזיקה ציבורית לחקלאות. כאשר הנוער נפגש עם עבודת האדמה, נשמרת לא רק אהבת הארץ אלא גם היכולת המעשית להחזיק בה.

א.3 מדוע נדרש מדד חינוך לאומי

הדיון הציבורי על החינוך בישראל נשען כמעט כולו על מדדי תפוקה לימודיים: בגרות, מיצ"ב ומבחנים בין לאומיים. מדדים אלה חשובים, אך הם עיוורים בדיוק לממד שאותו מבקש הציבור בשעה זו: ערכים, זהות, אחריות ותרומה. התוצאה היא עיוות בסדר העדיפויות. מה שאינו נמדד אינו מנוהל, אינו מופיע ביעדי המשרד ואינו מתוקצב בהתאם.

"מדד החינוך הלאומי" נועד למלא את החסר הזה ולספק, על בסיס שנתי, תמונה שיטתית של שלושה דברים: כיצד תופס הציבור את מצבה של מערכת החינוך, מה הוא מבקש ממנה בפועל בתחומי הזהות, הערכים וההכנה לחיים ומהי מידת התמיכה בכלים חינוכיים קונקרטיים כגון התנדבות, חיבור לאדמה ותנועות נוער. תוצאותיו נועדו לשמש כלי בידי מקבלי החלטות ובסיס למהלך ציבורי רחב תחת הכותרת "לבחור בחינוך".

א.4 הארגונים היוזמים

ארגון השומר החדש פועל לחיזוק העורף החקלאי והקהילתי של ישראל ולהתמודדות עם אתגרי הציונות של דורנו, מתוך תפיסה שהחיבור בין אדם לאדמה הוא בסיס לזהות, לשייכות ולבניית עתיד משותף. פעילותו נעה מן השטח החקלאי אל השטח הערכי, מסיוע לחקלאים ושמירה על אדמות הלאום ועד נוכחות אזרחית במרחבים הפתוחים, ביטחון קהילתי והקמת יישובים. מתוך העשייה הזאת צמחו גם שתי הזרועות החינוכיות של הארגון, שהן היום המסגרות שבהן הוא מתרגם את תפיסתו לחינוך של ממש ומצמיח דור חדש של מנהיגות צעירה.

הראשונה היא רשת "אדם ואדמה", רשת בתי הספר התיכוניים הפנימייתיים של השומר החדש, שהוקמה בשנת 2015 כמענה למפגש בין המשבר בחקלאות למשבר בחינוך. בני הנוער ברשת משכימים בבוקר לחצי יום של עבודה חקלאית ממשית לצד חקלאים, בחממות, במטעים, בכרמים ובגידולי השדה, ולאחריה לומדים לבגרות מלאה בשילוב לימודי רוח וזהות, חיי קבוצה, מעורבות בקהילה והכנה לצבא ולחיים. תלמידי כיתות ט-יב מגיעים אליה מכל קצות הקשת החברתית הישראלית, והביקוש עולה על היצע המקומות. השנייה היא תנועת "נוער השומר", תנועת הנוער של הארגון, שהוקמה בשנת 2019, הוכרה כארגון נוער רשמי ומונה עשרות אלפי חניכים. התנועה מחנכת ומטפחת מנהיגות חלוצית ברוח ערכי הציונות, היהדות והדמוקרטיה, ופועלת ביותר מ-150 יישובים, בעשרות מועצות אזוריות ומקומיות וגם בערים הגדולות, ולצד הפעילות השבועית היא מפעילה מסגרות שנת שירות, סמינרים, מסעות, תוכניות מנהיגות ומכינות. לצד אלה שותף למהלך גם מכון ריפמן, מכון יישומי המתמקד בפיתוח הנגב ומקיים עם השומר החדש שיתוף פעולה אסטרטגי בתחומי עיון, מחקר ומדיניות רחבים, ובכללם פיתוח המדד ותרגום ממצאיו להמלצות מעשיות.

א.5 מטרות המדד

תמונת מצב

לאמוד את תפיסת הציבור ביחס למצבה של מערכת החינוך ולעומק המשבר שבה.

סדרי עדיפויות ואמון

לבחון את סדר העדיפויות שהציבור מבקש ממערכת החינוך ואת מידת האמון ביכולת המערכת הפוליטית להוביל שינוי.

זהות, ציונות ועשייה

למדוד את התמיכה הציבורית בחינוך לזהות ציונית ואהבת הארץ, בשילוב התנדבות ועשייה בתוכנית הלימודים, בחיבור לאדמה ולחקלאות ובתנועות הנוער.

אתגרי העתיד

לבחון את עמדות הציבור בסוגיות מבניות, ובראשן התניית תקצוב בלימודי ליבה והמוכנות לעידן הבינה המלאכותית.

תשתית לקבלת החלטות

לספק תשתית נתונים קבועה ומתעדכנת למקבלי החלטות ולמהלך הציבורי "לבחור בחינוך".

א.6 מערך המחקר והמתודולוגיה

המדד מבוסס על סקר כמותי שביצע מכון סמית למחקר בהובלת רפי סמית. הנתונים נאספו במהלך אוגוסט 2026 באמצעות פאנל אינטרנטי ייעודי, והשאלונים מולאו באופן מקוון. בסך הכול רואיינו 800 משיבים בני 18 ומעלה, במדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל. טעות הדגימה המרבית עומדת על 3.7% ברמת ביטחון של 95%.

השאלון בחן שלושה מוקדים: תמונת המצב הנתפסת של המערכת, סדרי העדיפויות שהציבור מבקש, ועמדות כלפי עמודי התווך של מערכת החינוך העתידית. נוסח השאלות המלא מובא בנספח. ניתוח הממצאים כולל פילוח שיטתי בין הורים לילדים במערכת החינוך לבין משיבים ללא ילדים במערכת, פילוח שהתברר כאחד המעניינים במדד.

מוקדי השאלון:

- תמונת המצב הנתפסת של המערכת
- סדרי העדיפויות שהציבור מבקש
- עמדות כלפי עמודי התווך של מערכת החינוך העתידית

פרק ב: ממצאי המדד

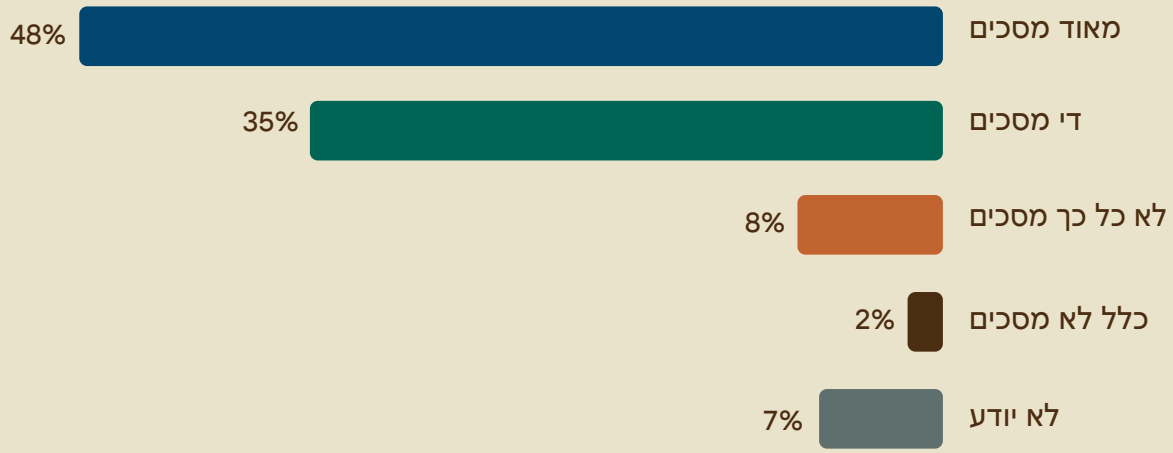
הסקר מעלה תמונה קוהרנטית וחדה. הציבור מזהה משבר במערכת החינוך ומבקש שינוי רחב: שינוי שיחזק ערכים, אחריות אישית, עשייה מעשית והכנה לעולם המשתנה. בתוך כך קיימת תמיכה רחבה במודלים חינוכיים המשלבים התנדבות, חיבור לקהילה ולארץ, כישורי חיים ולימודי ליבה. פרק זה מציג את הממצאים בשלושה חלקים: תמונת המצב, סדרי העדיפויות ועמודי התווך.

ב.1 תמונת מצב: הציבור מזהה משבר

משבר החינוך הוא קונצנזוס לאומי

83% מהציבור מסכימים עם הטענה שמערכת החינוך בישראל נמצאת כיום במשבר, ובהם 48% המסכימים מאוד. רק כעשירית מהציבור חולקים על הקביעה. שיעורי הסכמה דומים (85%) נרשמו בקרב הורים לילדים במערכת החינוך, כלומר מי שמכירים את המערכת מקרוב אינם רואים תמונה טובה יותר. נתון בסדר גודל כזה אינו רוב רגיל אלא קונצנזוס, והוא מעניק לגיטימציה ציבורית רחבה לצורך בשינוי משמעותי.

מערכת החינוך בישראל נמצאת במשבר

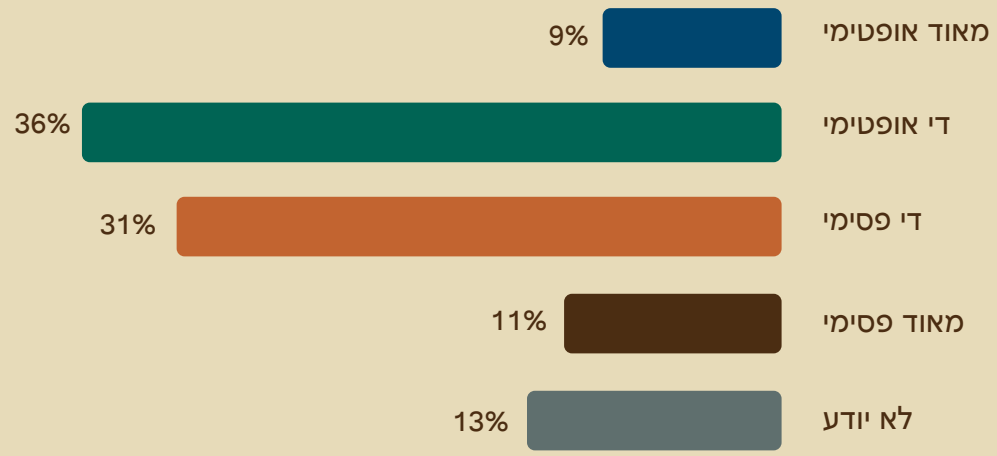

תרשים 1: מידת ההסכמה עם הטענה שמערכת החינוך מצויה במשבר

83% מהציבור מסכימים עם הטענה שמערכת החינוך בישראל נמצאת כיום במשבר

הציבור מזהה את הבעיה אך חצוי לגבי יכולת הפתרון

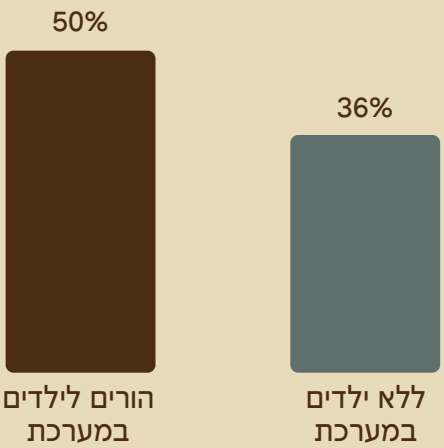
לצד ההכרה במשבר, הציבור אינו מעניק אמון מלא ביכולתה של הממשלה הבאה להוביל את השינוי: 45% אופטימיים לעומת 42% פסימיים, חלוקה כמעט שווה. הנתון המטריד ביותר מצוי בקרב ההורים: 50% מהורי הילדים במערכת החינוך פסימיים ביחס ליכולת להוציא לפועל רפורמה עמוקה, לעומת 36% בלבד בקרב משיבים ללא ילדים במערכת. דווקא הקבוצה שחווה את המערכת מדי יום היא הספקנית ביותר. הציבור אינו מטיל ספק בכך שנדרש שינוי, אך אינו בטוח שהמערכת הפוליטית לבדה תצליח להוביל אותו.

אמון ביכולות הממשלה הבאה לבצע שינוי עמוק

תרשים 2: אמון ביכולת הממשלה הבאה להוביל שינוי

שיעור הפסימים לפי הורות

תרשים 2 ב: שיעור הפסימים לפי הורות

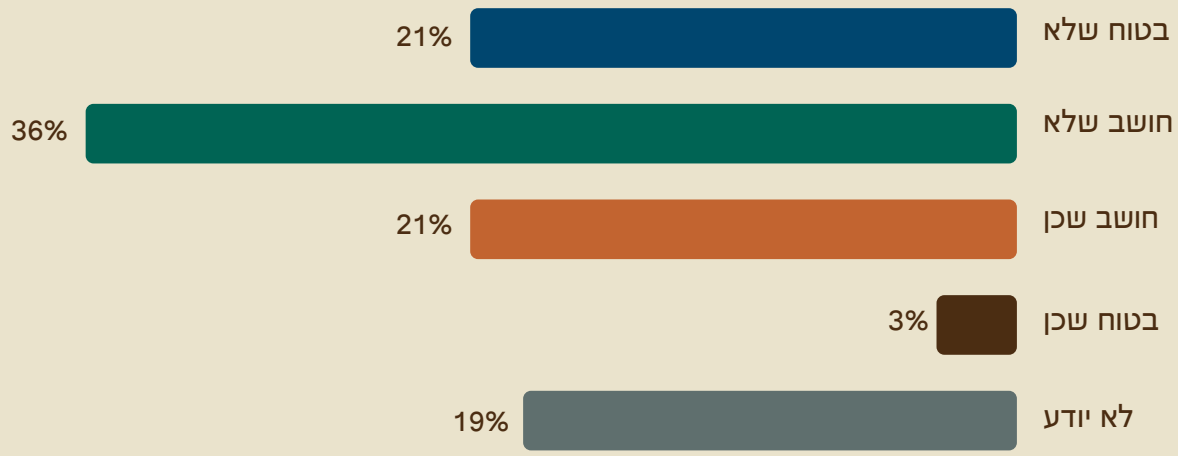
> **50% מהורי הילדים במערכת החינוך פסימיים ביחס ליכולת להוציא לפועל רפורמה עמוקה**

המערכת אינה נתפסת כמוכנה לעידן הבינה המלאכותית

הביקורת אינה מופנית רק להווה אלא גם לעתיד. 57% מהציבור סבורים שמערכת החינוך אינה מכינה את הילדים לעולם העבודה של עידן הבינה המלאכותית, על תחומיו המתפתחים כגון סייבר, אגרוטק ובינה מלאכותית, ובקרב בעלי דעה השיעור מגיע ל-70%. בקרב הורים לילדים במערכת עומד שיעור הסבורים כך על 60%, לעומת 54% בקרב מי שאין להם ילדים במערכת. במילים אחרות, בעיני הציבור המערכת אינה מדביקה את קצב השינויים בעולם העבודה, וההורים חשים זאת ביתר שאת.

האם מערכת החינוך מכינה את התלמידים לעידן הבינה המלאכותית?

תרשים 3: תפיסת מוכנות מערכת החינוך לעידן הבינה המלאכותית

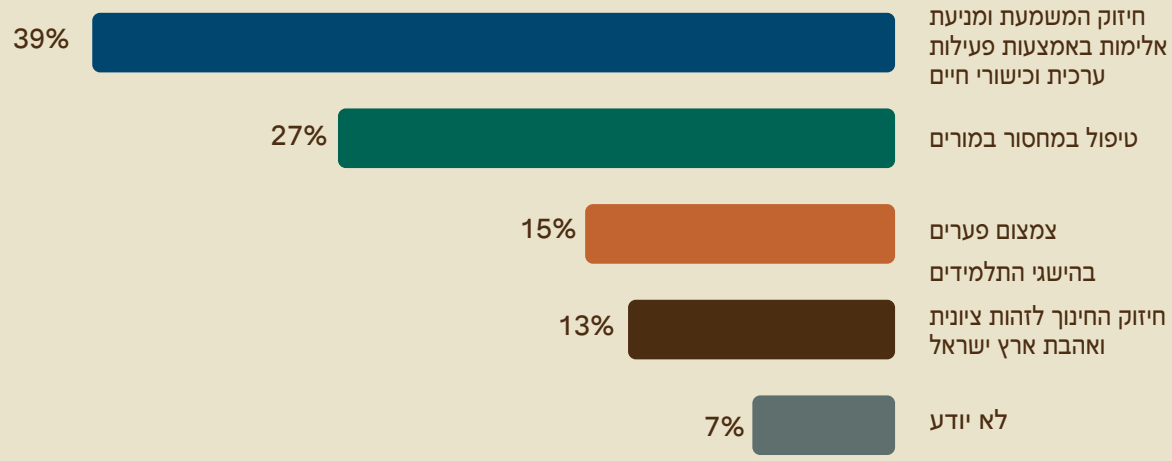
> 57% מהציבור סבורים שמערכת החינוך אינה מכינה את הילדים לעולם העבודה של עידן הבינה המלאכותית

ב.2 סדרי העדיפויות שהציבור מבקש

משמעת וערכים לפני הישגים

כשנשאלו מהו הנושא הדחוף ביותר ששר החינוך הבא חייב לטפל בו מיד עם כניסתו לתפקיד, כ-40% מהנשאלים בחרו בחיזוק המשמעת ומניעת אלימות באמצעות פעילות ערכית, כגון חיבור לאדמה, חיזוק כישורי חיים ותרומה לקהילה. נושא זה גבר על הטיפול במחסור במורים (27%), על צמצום הפערים בהישגי התלמידים (15%) ועל חיזוק החינוך לזהות ציונית כסעיף עצמאי (13%). המדרג זהה בקרב הורים ובקרב מי שאינם הורים. המסר ברור: הציבור מבקש קודם כל לחזק את האקלים החינוכי והערכי, ורק אחר כך את ההישגים.

הנושא הדחוף ביותר לטיפולו של שר החינוך הבא

תרשים 4: הנושא הדחוף ביותר לטיפולו של שר החינוך הבא

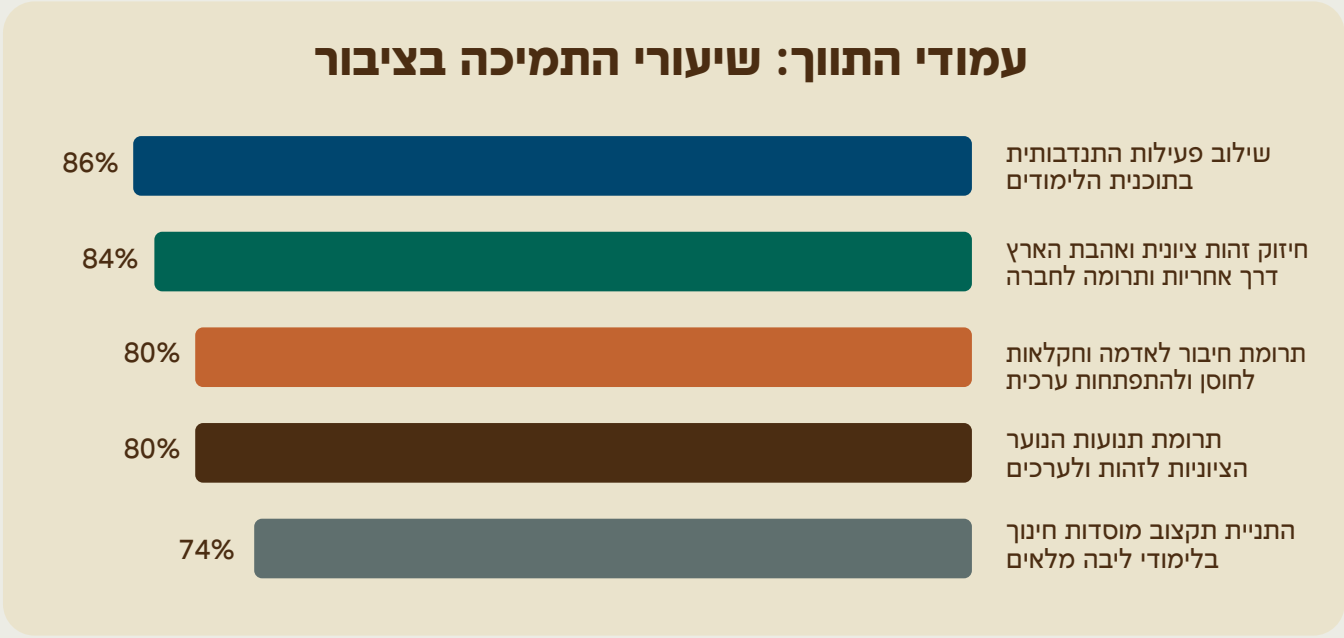
ראוי לשים לב שגם הבחירה המובילה עצמה מנוסחת במונחים ערכיים ומעשיים: משמעת, אלימות, חיבור לאדמה וכישורי חיים. בצירוף 13% שבחרו בחיזוק הזהות הציונית כנושא הדחוף ביותר, יותר ממחצית הציבור מציבים בראש סדר העדיפויות נושאים ערכיים, לפני כל נושא תפעולי או הישגי.

הציבור מצפה שהמדינה תוביל

מחצית מהציבור (51%) סבורים שהסמכות המרכזית בניהול מערכת החינוך ובקביעת סדרי העדיפויות צריכה להיות בידי משרד החינוך, לעומת 19% שהיו מעניקים אותה לרשויות המקומיות ו-17% למנהלי בתי הספר. גם כאן אין הבדל בין הורים לבין מי שאינם הורים. הציבור אינו מבקש ביזור של האחריות אלא מדינה שמובילה, ובלבד שתוביל לכיוון הערכי שהוא מבקש.

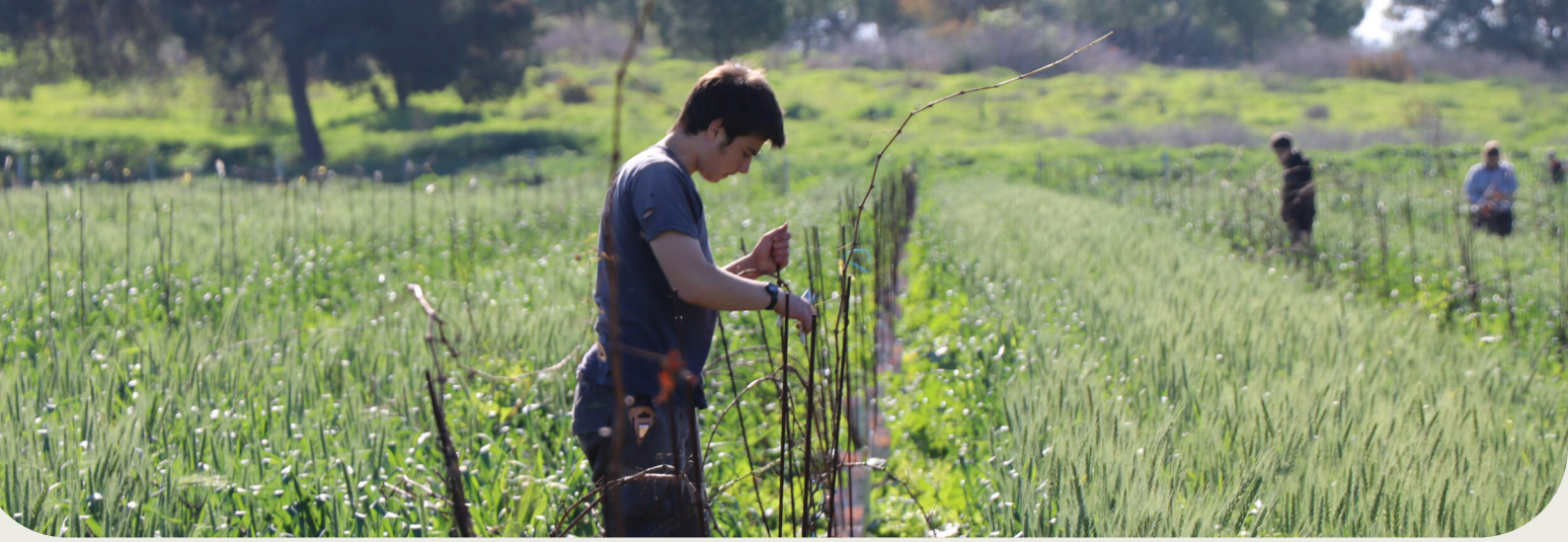
ב.3 עמודי התווך של מערכת החינוך העתידית

החלק השלישי של המדד בחן את התמיכה ברכיבים הקונקרטיים של מערכת החינוך שהציבור מבקש. בכל אחד מהם נרשם רוב גדול, ובחלקם רוב כמעט מוחלט:

תרשים 5: שיעורי התמיכה בעמודי התווך של מערכת החינוך העתידית

- **זהות ציונית ואהבת הארץ דרך עשייה:** 84% מהציבור סבורים שחשוב שמערכת החינוך תחזק אצל התלמידים זהות ציונית ואהבת ארץ ישראל באמצעות אחריות אישית ותרומה לחברה. הניסוח כאן מהותי: לא זהות מופשטת הנלמדת בכיתה, אלא זהות הנרכשת דרך מעשה.
- **התנדבות כחלק מתוכנית הלימודים:** 86% תומכים בשילוב פעילות התנדבותית, קהילתית, חקלאית או לאומית, כחלק מובנה מתוכנית הלימודים. זהו שיעור התמיכה הגבוה ביותר שנרשם במדד.
- **חיבור לאדמה ולחקלאות:** 80% סבורים שחיבור לאדמה, עשייה מעשית וחשיפה לחקלאות הישראלית תורמים לחוסן האישי ולהתפתחות הערכית של בני נוער. הציבור רואה בעבודת האדמה כלי חינוכי, לא רק ענף משק.
- **תנועות הנוער הציוניות:** 80% סבורים שהשתתפות בתנועות נוער ציוניות מסייעת לגיבוש הזהות, לחיזוק הערכים ולנכונות לשירות צבאי משמעותי (88% מבעלי הדעה).
- **לימודי ליבה כתנאי לתקצוב:** 74% סבורים שעל המדינה להתנות את תקצוב מוסדות החינוך בלימודי ליבה מלאים במתמטיקה, אנגלית ומדעים (80% מבעלי הדעה). הציבור מבקש חינוך ערכי, אך אינו מוותר על היסודות: ערכים ולימודי ליבה נתפסים כשני צדדים של אותה דרישה לשוויון בנטל החינוכי.

ב.4 מבט ההורים

הפילוח בין הורים לילדים במערכת החינוך לבין כלל הציבור חוזר לאורך המדד כולו, והוא מספר סיפור עקבי: ההורים אינם שונים מכלל הציבור בזיהוי הבעיה ובתמיכה בפתרונות, אך הם פסימיים ממנו באופן ניכר לגבי יכולת המערכת להשתנות.

ממצא	הורים לילדים במערכת	ללא ילדים במערכת
מסכימים שהמערכת במשבר	85%	82%
פסימיים לגבי יכולת הממשלה הבאה לחולל שינוי	50%	36%
סבורים שהמערכת אינה מוכנה לעידן הבינה המלאכותית	60%	54%
תומכים בשילוב התנדבות בתוכנית הלימודים	83%	88%
תומכים בהתניית תקצוב בלימודי ליבה	69%	76%

שילוב הנתונים הללו הוא אולי הממצא החשוב ביותר של המדד: הקבוצה שנושאת את המערכת על גבה מדי בוקר מאמינה בה פחות מכולם. זהו איתות אזהרה למקבלי ההחלטות, ובה בעת הזדמנות, שכן אותם הורים בדיוק תומכים בשיעורים גבוהים בכיווני הפתרון שהמדד בחן.

פרק ג: סיכום, מסקנות והמלצות מדיניות

ג.1 תמונת המצב העולה מן המדד

ראינו בסקר כי 83% מהציבור מסכימים שמערכת החינוך מצויה במשבר, וכי מחצית מהורי הילדים במערכת אינם מאמינים ביכולתה של הממשלה הבאה להוביל שינוי משמעותי. הצטרפות שני הנתונים מציירת תמונה חד משמעית: אין מדובר בציבור שאיבד עניין בחינוך, אלא בציבור שמזהה את עומק הבעיה ואינו משוכנע שהמערכת בהרכבה הנוכחי תפתור אותה.

תמונה זו מתחדדת בבחינת סדרי העדיפויות. כ-40% מהציבור מציבים את חיזוק המשמעת והערכים, דרך חיבור לאדמה, כישורי חיים ותרומה לקהילה, לפני שיפור ההישגים ולפני הטיפול במחסור במורים. 84% מבקשים חיזוק של הזהות הציונית ואהבת הארץ דרך אחריות אישית ותרומה לחברה, 86% תומכים בשילוב התנדבות בתוכנית הלימודים, 80% רואים בחיבור לאדמה ולחקלאות כלי לחוסן ולהתפתחות ערכית, ו-80% מייחסים לתנועות הנוער הציוניות תפקיד מרכזי בגיבוש הזהות. לצד זאת, 74% דורשים להתנות תקצוב בלימודי ליבה מלאים ו-57% קובעים שהמערכת אינה מוכנה לעידן הבינה המלאכותית.

העולה מן המצרף הזה: הציבור אינו מבקש עוד מאותו הדבר. הוא מבקש מערכת חינוך מסוג אחר, כזו שמציבה את בניית האדם במרכז, שמחברת בין ערכים למעשה ובין כיתה לשדה, ושאינה מוותרת לא על לימודי הליבה ולא על ההכנה לעולם המשתנה. אלה בדיוק הרכיבים שמודלים כדוגמת "אדם ואדמה" ו"נוער השומר" מפעילים בשטח מזה שנים, והמדד מלמד שהם נהנים מגיבוי ציבורי רחב, החוצה הורים ושאינם הורים.

> "הציבור אינו מבקש עוד מאותו הדבר. הוא מבקש מערכת חינוך מסוג אחר, כזו שמציבה את בניית האדם במרכז, שמחברת בין ערכים למעשה ובין כיתה לשדה, ושאינה מוותרת לא על לימודי הליבה ולא על ההכנה לעולם המשתנה."

ג.2 מסקנת היסוד: פער בין ביקוש ציבורי להיצע מדינתי

המסקנה העולה מן הממצאים היא שהפער אינו פער של ביקוש אלא פער של היצע. הציבור מבקש חינוך ערכי, ציוני ומעשי בשיעורי תמיכה של 80% ומעלה, הנוער מוכיח בהתנדבותו שהוא מבקש משמעות, ותוכניות השטח מוכיחות שהמודל עובד. מה שחסר הוא היקף, וההיקף לא יושג באמצעות יוזמות פילנתרופיות בלבד.

כיום נושאים ארגוני המגזר השלישי בעיקר הנטל של המענה החינוכי הערכי הזה. רשימות ההמתנה של תלמידים ושל מורים מעידות שהמודל הגיע לתקרת הצמיחה שלו במתכונתו הנוכחית. מכאן נובעת הדרישה המרכזית של נייר זה: נדרש פתרון מדינתי, הכרה, תקצוב והסדרה, שיהפוך את המודל ממענה נקודתי למסלול ממלכתי זמין, בחינוך הפורמלי ובבלתי פורמלי כאחד ובפריסה אזורית רחבה.

חוסר האמון של ההורים ביכולת הממשלה אינו סיבה לוותר על פתרון מדינתי, אלא להפך: הוא מגדיר את תנאי ההצלחה שלו. אמון לא יוחזר בהצהרות אלא בהיצע ממשי, זמין ומדיד, שההורים יוכלו לראות ולבחור בו.

ג.3 תמונת המצב העולה מן המדד

1 בחינוך הפורמלי: הכרה במסלול המשלב לימודים ועבודה ערכית כמסלול ממלכתי

- הגדרת מודל בית הספר הפנימייתי המשלב עבודה חקלאית ולימודים לבגרות מלאה כמסלול מוכר בעל תקן תקצוב ייעודי, ולא כחריג הנדון מדי שנה מחדש.
- הרחבת רשת "אדם ואדמה" בהתאם לביקוש בפועל, בדגש על הנגב, הגליל ויישובי הגבול, תוך פתרון חסמי התשתית: מבני פנימייה, הסעות ותקני צוות חינוכי ולינה.
- שילוב רכיבי ליבה מן המודל, עבודה משמעותית, זהות ומורשת ומעורבות קהילתית, גם בבתי ספר עיוניים רגילים, כמסלול בחירה ולא כמסגרת סגורה. 40% מהציבור שהציבו את האקלים הערכי בראש סדר העדיפויות הם הקהל של המסלול הזה.
- עיגון לימודי הליבה המלאים כתנאי תקצוב אחיד, בהתאם לעמדת 74% מהציבור, כחלק מתפיסה של שוויון בנטל החינוכי.

2 בחינוך הבלתי פורמלי: הכרה בהתנדבות ובתנועות הנוער כחלק ממערך החינוך

- הכרה בימי התנדבות, אצל חקלאים, בפריפריה, ביישובים החדשים ולצד כוחות הביטחון, כרכיב מוכר בתוכנית הלימודים ולא כיציאה ממנה. 86% מהציבור תומכים בכך, שיעור התמיכה הגבוה ביותר שנמדד.
- חיזוק תקציבי ומבני של תנועות הנוער הציוניות ושל מסגרות שנת השירות והמכינות, בהתאם לעמדת 80% מהציבור הרואים בהן גורם מרכזי בגיבוש הזהות והערכים.
- בניית רצף חינוכי מגיל בית הספר היסודי ועד השירות הצבאי והלאומי, במקום שרשרת של תוכניות מנותקות.

3 אנשי חינוך: מהלך "בוחרים להיות אנשי חינוך"

- מהלך לאומי לגיוס אנשי חינוך למסגרות בעלות ערך מוסף ברור. הנחת העבודה, הנתמכת בביקוש בפועל, היא שקל יותר לגייס אנשי חינוך למסגרת בעלת שליחות מוגדרת מאשר להוראה כללית.
- מסלולי הכשרה ייעודיים למחנכים במסגרות פנימייתיות וערכיות, כולל הכרה בוותק, בתנאי לינה ובמסלול קידום.

4 הכנה לעידן הבינה המלאכותית דרך עשייה

- מענה לפער שזיהו 57% מהציבור ו-60% מההורים: תוכנית לאומית להכנת התלמידים לעולם העבודה המשתנה, המשלבת תחומים עתירי עתיד כגון סייבר, אגרוטק ובינה מלאכותית עם למידה מבוססת עשייה.
- מיצוב החקלאות המתקדמת כשער לימודי לטכנולוגיה: החממה והשדה כמעבדת האגרוטק של מערכת החינוך, נקודת המפגש הטבעית בין חיבור לאדמה לבין הכשרה טכנולוגית.

5 מדידה: הפיכת המדד לכלי קבוע

- קיום "מדד החינוך הלאומי" כמדד שנתי, סביב פתיחת שנת הלימודים, לצורך מעקב אחר מגמות לאורך זמן והעמדת בסיס נתונים קבוע למקבלי ההחלטות.
- הרחבת המדד בשנים הבאות למדדי תפוקה ערכיים, ובהם מדדי חוסן ומשמעות בקרב תלמידים ובוגרים של המסגרות השונות.

לבחור בחינוך

החינוך הוא המשאב הלאומי היחיד שאינו מתכלה ואינו נגמר, אך גם היחיד שתוצאות ההזנחה שלו מתגלות באיחור של עשור. הממצאים המובאים בנייר זה מלמדים שהציבור הישראלי כבר בחר: הוא מבקש חינוך שמחבר את הדור הצעיר לארץ, לערכים, לעבודה ולעם. הוא מבקש מסגרות שמצמיחות אחריות ולא רק ציונים. והוא מבקש שהמדינה תיקח על עצמה, בהיקף ובתקצוב, את מה שהשטח כבר הוכיח שאפשר לעשות.

בין פתיחת שנת הלימודים לבין מערכת הבחירות עומדת לרשות מקבלי ההחלטות הזדמנות נדירה: להפוך ביקוש ציבורי מוכח, בשיעורים של 80% ומעלה, לתשתית מדינתית. לבחור בחינוך פירושו לבחור בחוסן, האישי, החברתי והלאומי, של ישראל בעשור הבא.

נספח: נוסח השאלות

להלן נוסח השאלות המרכזיות כפי שהוצגו למשיבים:

מס'	נוסח השאלה
1	באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם הטענה שמערכת החינוך בישראל נמצאת כיום במשבר?
2	באיזו מידה אתה אופטימי או פסימי ביכולתה של הממשלה שתקום לאחר הבחירות לבצע את השינויים העמוקים הנדרשים במערכת החינוך?
3	האם, לדעתך, מערכת החינוך בישראל מכינה את הילדים לעולם העבודה של עידן הבינה המלאכותית (כגון סייבר, חקלאות, אגרוטק, בינה מלאכותית ומלאכות בסיס)?
4	מבין הנושאים הבאים, מהו הנושא הדחוף ביותר ששר החינוך הבא חייב לטפל בו מיד עם כניסתו לתפקיד?
5	למי לדעתך צריכה להיות הסמכות המרכזית בניהול מערכת החינוך ובקביעת סדרי העדיפויות?
6	האם חשוב בעיניך שמערכת החינוך תחזק אצל התלמידים זהות ציונית ואהבת ארץ ישראל, באמצעות אחריות אישית ותרומה לחברה?
7	האם אתה תומך בשילוב פעילות התנדבות כחלק מתוכנית הלימודים, כמו למשל התנדבות קהילתית, חקלאית או לאומית?
8	האם לדעתך חיבור לאדמה, עשייה מעשית וחשיפה לחקלאות הישראלית תורמים לחוסן האישי ולהתפתחות הערכית של בני נוער?
9	האם לדעתך השתתפות תלמידים בתנועות נוער ציוניות מסייעת לגיבוש זהותם, לחיזוק ערכים ולנכונות לשירות צבאי משמעותי?
10	האם, לדעתך, על המדינה להתנות את תקצוב מוסדות החינוך בלימודי ליבה מלאים (מתמטיקה, אנגלית ומדעים)?

השומר החדש
מאדמה יצמח עם

משנים מציאות בנגב
מכון ריפמן

משנים מציאות בנגב

מכון ריפמן

השומר החדש

מאדמה יצמח עם

Hashomer.org.il

